

Vislanda kyrkogård

Allbo kontrakt

Växjö stift

Jenny Svensgård
Smålands museum rapport 2007:42

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll:

Inledning	sid 3
Vislanda kyrkogård	sid 9
Beskrivning av kyrkogården idag	sid 11
Beskrivning av enskilda kvarter	sid 14
Sammanfattning	sid 23
Ordförklaringar	sid 25

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturavshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svensgård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögnas gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen ”Finnveden och Njudung” vilka tillsammans med virdarnas land ”Värend” kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdats att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvlige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovin sen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie dom bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härader och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie domän upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tveta, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

VISLANDA KYRKOGRÅRD

Vislanda samhälle ligger i Vislanda församling, Allbo kontrakt, Alvesta kommun, Kronobergs län, Växjö stift.

VISLANDA KYRKOGRÅRD

Kyrka och kyrkomiljö

Vislanda kyrka uppfördes 1793-94, ca fem kilometer öster om den medeltida kyrkplatsen, som en nyklassicistisk kyrka med rektangulärt kyrkorum och tresidig koravslutning i öster. Sakristian är utbyggd och belägen i direkt anslutning till koret i norr. Klocktornet är beläget i väster. Kyrkan är uppförd i sten och utvändigt spritputsad och avfärgad i en vit kulör med slätputsade omfattningar. Taket och lanterninen är klädda med kopparplåt. Ledare för kyrkbygget var prosten Nils Wieselqvist som var kyrkoherde i Vislanda från 1786-1805. Enligt en sägen skall

Vislanda kyrka, uppförd 1793-94, ersatte en medeltida kyrka som låg några kilometer öster om Vislanda samhälle.

prost Wieselqvist när han som barn vistades i Lindås en gång lagt sig att sova på den plats där kyrkan nu står. Han drömde då att han här predikade i ett fullsatt tempel.

Mitt emot kyrkan ligger församlingshemmet där den äldre delen tidigare fungerade som skola. Församlingshemmet är idag tillbyggt med pastorsexpedition och samlingslokaler för barnverksamhet och samlingar.

Strax norr om församlingshemmet finns ett magasin och ett av kyrkställen kvar. Kyrkstallet används idag som materialbod för kyrkogårdsförvaltningen. Det skadades vid stormen Gudrun 2005 och återupbyggdes.

Strax norr om församlingshemmet finns ett magasin och ett fd kyrkstall där det senare idag används som redskapsbod. Kyrkstallet skadades vid stormen 2005 och har återupbyggts till samma utseende det hade tidigare.

Kyrkogårdens historia

Kyrkogården anlades troligen i anslutning till att kyrkan uppfördes. Den ursprungliga delen låg med stor sannolikhet längs med kyrkans södra, östra och norra sida. Ett förslag till utvidgning av Vislanda församlings kyrkogård mot norr togs fram 1927 och godkändes av Länsstyrelsen. Ritningarna liksom planeringsförslag var framtagna av länsträdgårdsmästaren A Weiler. Förslaget genomfördes under slutet av 1920-talet. Den först gravsatta inom den nya kyrkogården fick sin plats 1929 längst ner i det nordöstra hörnet. I en inventarieförteckning av kyrka och kyrkogård från 1932 berättas att kyrkogården då var inhägnad av en gråstensmur med järngrindar på nordvästra, västra och södra sidan (ATA). Den var planterad med lönn, ask, asp etc. På andra sidan landsvägen fanns en rödfärgad bod i vilken två likbårar samt en liten för barn förvarades. I beskrivningen nämner man bland mer intressanta gravvårdar gravhällarna i gjutet järn över "presten mag Nils Wieselqvist" samt den över "Vice regementskrivaren C G Lemmarina" och en gravsten i kalksten över "presten Erik Peter Hyltenius". Man nämner även att det öster om kyrkan står flera gravkors av trä med inskrift i relief bl a ett över Anna Katrina Jönsdotter från Kälstorp född 1853. Dessa enkla men sällsynta kors ansåg man särskilt skulle vårdas. Idag finns de inte kvar.

På de flygfoton som finns över kyrkan och kyrkogården från 1940-talet kan man se att kyrkogården då var täckt med gräs förutom kring själva gravplatsen som var täckt med grus. De mer monumentala gravvårdarna har större grusytor och inramningar vilket ger ett mer stramt intryck. De mindre gravvårdarna ser ut att ofta endast bestå av en gravkulle täckt med troligtvis vintergröna och ibland en högräst

gravsten i diabas.

Tillstånd lämnas av länsstyrelsen för ett bårhus 1949. Förslaget togs fram av G Erlands-son, Växjö. Byggnaden placerades inom den nyare delen av kyrkogården i den nordöstra delen. Bårhuset är en vitputsad byggnad med ett flackt sadeltak täckt med koppar. På var sida om byggnaden finns öppningar i muren där den ena går att stänga till med en grind i smidesjärn.

Under 1980 - 90-talen görs förbättringar gällande kyrkogårdens skötsel, däribland en bevattningsanläggning. I slutet av 1980-talet uppförs en personal- och förrådsbyggnad norr

om kyrkogården. Och 1991 får man tillstånd till att anlägga en ekonomigård och parkering i anslutning till byggnaden.

Nästa steg i kyrkogårdens utveckling sker 1990 då tillstånd lämnas till utvidgningen av kyrkogården i öster. Utformningen byggde på ett förslag av stadsträdgårdsmästare Bengt Helgesson. Den nya kyrkogården är lägre placerad och har formen av en skogskyrkogård vilken är placerad i anslutning till skogen som gränsar till kyrkan. Större träd bevaras och i de anlagda gräsytorerna för gravplatser finns öar av skogsmark kvar. I slutet av 90-talet anlades en damm inom området i ett mindre skogsparti. Dammen används för automatbevattning.

Under början av 2000-talet byts växtmaterial ut på den del som utvidgades på 1930-talets början och buskar av svartaronia, kornell och hassel samt fläder och björkspirea ersätter kryptall och nypon mellan kvarteren A och J samt mellan kvarteren B och G på Vislanda kyrkogård.

Kortfattad historik

- 1796 invigs den nya kyrkan som ersätter en medeltida träkyrka som var belägen några kilometer nordost om den nya.
- 1927 togs ett förslag fram på utvidgning av den befintliga kyrkogården. Utvidgningen skulle göras i norr.
- 1949 lämnas tillstånd till att uppföra ett bårhus inom kyrkogården.
- 1980-talet får kyrkogården en bevattningsanläggning
- 1989 byggs en personal och förrådsbyggnad norr om kyrkan. På tidigt 1990-tal anläggs parkering och ekonomigård i anslutning till byggnaden.
- 1990 lämnas tillstånd till en utvidgning av kyrkogården i öster, den s k skogskyrkogården.
- 1990-talets slut anläggs en damm inom skogskyrkogården.

Kyrkogården, förutom skogskyrkogården, är omgärdad av en kallmurad stenmur. På muren växer mossa och fetbladsväxter.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN IDAG

Allmän karaktär

Kyrkan och den äldsta delen av kyrkogården är placerad på en höjd. De utvidgningar som har gjorts är placerade öster och norr om den ursprungliga. På kyrkogården kan man följa olika epokers gravskick från det tidiga 1900-talets gravvårdar omgärdade med stenramar och grus till dagens individuellt utformade gravvårdar placerade i skogskyrkogården. Avlägsnade gravvårdar har placerats längs den gamla murens östra sida.

Omgärdning

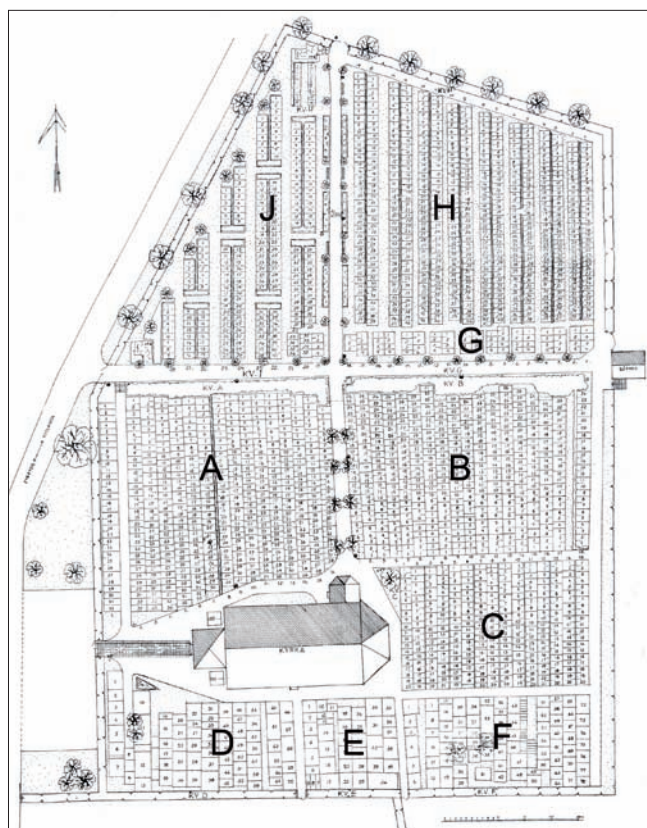
Den gamla kyrkogården är omgärdad av en kallmurad stenmur. Utanför muren växer en trädkrans av lönn och lind.

Ingångar

Den gamla kyrkogården har sju ingångar placerade i kyrkogårdsmuren. Två på den västra sidan, en på norra, två på södra och två på östra sidan. De östra är placerade på var sida om bårhuset varav en är försedd med en grind i smidesjärn. De övriga ingångarna har även de grindar av svartmålat smidesjärn, några enklare utformade med raka spjälor andra med mer sirligt formade spjälor. Grindarna på södra sidan är enkla grindar medan de övriga är pargrindar. Grindarna till huvudingången som leder upp mot kyrkans entré i vapenhuset är upphängda på två granitstolpar i vilka inskriptionen 1841 är inhuggen.

Gångsystem

Huvudgångarna inom kyrkogården är asfalterade medan gångarna inom kvarteren är grustäckta. Gången upp mot kyrkans huvudentré är belagd med betongplattor.

Vegetation

Trädkransen är av lönn och lind. Längs gången som går upp mot bårhuset liksom gången mellan kvarter H och I, i den del som utvidgades på 1930-talet finns en allé av pelaralm.

I den nya delen av kyrkogården, skogskyrkogården, växer en blandskog med för detta område typiska träd och buskar som tall, björk, gran, rönn, blåbärsris etc.

Gravvårdstyper

På kyrkogården finns gravvårdar från 1800-talet och framåt. Vilket innebär att här finns allt ifrån de monumentala gravvårdarna i diabas och grå granit, 1920-talets smala, låga gravstenar i diabas, 1970-talets rektangulära, låga stenar huggna i röd eller grå granit till 2000-talets individuellt utformade gravstenar i nya stenmaterial.

Inom kvarter D och E finns ett område med större gravplatser där ett stort antal är ifrån 1800-talets slut och 1900-talets första hälft. Gravplatserna är oregelbundet placerade och många är täckta med grus och omgärdade av stenramar. Kvarteren visar på ett tidigare gravskick som var vanligt från 1800-talets slut och fram till 1950-talet. Kvarter A och B består av en blandning av gravvårdar från 1800-talets slut och fram till dagens gravvårdar. Den norra delen av kyrkogården som anlades på 1930-talet började användas i det nordöstra hörnet och har sedan efter hand utnyttjats vilket gör att där finns gravvårdar kontinuerligt från årtiondena från 1930 och fram till 2000-talet. Inom den nya kyrkogården med minneslund, urnlinje och de nya kvarteren finns 1990-talets slut och 2000-talets individuellt utformade gravvårdar. Inom urnlundens finns det främst liggande naturstenar.

Borttagna gravstenar placeras längs med kyrkogårdsmurens östra sida. De flesta är från 1900-talets början och är huggna i diabas.

Kyrkogårdens huvudentrén som leder in mot kyrkans entré.

Den västra entrén leder in till den del av kyrkogården som anlades på 1930-talet.

Den södra entrén.

Ytterligare en entré i söder.

Norra entrén som leder fram till kyrkan.

Den östra entrén intill bisättningslokalen som leder ner till skogskyrkogården.

Mellan den ursprungliga delen av kyrkogården och den del som anlades på 1930-talet går en trappa. I kvarteren är gångarna grustäckta medan huvudgångarna, bland annat den som leder upp mot bårhuset, är asfalterade.

Mitt emot kyrkan ligger sockenstugan som fungerade som småskola och lärarbostad fram till mitten på 1950-talet. Till höger syns en del av församlingshemmet, tidigare en skolbyggnad.

Inom kyrkogården finns en bisättningslokal som är beläget i den norra delen. Bårhuset byggdes omkring 1950 och är ritat av G Erlandsson, Växjö.

Norr om kyrkogården finns en större parkeringsplats liksom en byggnad med personalutrymmen, redskapsförråd etc för skötseln av kyrkogården.

Byggnader

Mitt emot kyrkan ligger sockenstugan som fungerade fram till 1950-talet som skola och lärarbostad. Bredvid låg en skola som senare byggdes om till församlingshem. Ytterligare tillbyggnad rymmer idag pastorexpedition och samlingslokaler för familjeverksamhet och samlingar.

Strax norr om församlingshemmet finns ett magasin och ett fd kyrkstall där det senare idag används som redskapsbod. Magasinet är uppfört i timmer, klätt med rödfärgad panel och med tak täckt med tegel. Kyrkstallet skadades vid stormen 2005 och har återuppbyggt till samma utseende det hade tidigare. Väggarna är klädda med stående locklistpanel som är rödfärgad och taket är täckt med tegel. En del av den gamla stallinredningen är bevarad i byggnadens norra del i övrigt används byggnaden som förråd. Norr om kyrkogården finns en större parkeringsplats liksom en byggnad med personalutrymmen, redskapsförråd etc för skötseln av kyrkogården. Den byggdes 1989/1990, är uppförd i en våning och fasaderna är klädda med rödfärgad panel, taken är täckt med rött tegel.

Inom kyrkogården finns ett bårhus som är beläget mellan kvarter B och G i gränsen mot skogskyrkogården. Bisättningslokalen byggdes omkring 1950 och är ritat av G Erlandsson, Växjö. Byggnaden är uppförd i tegel och putsad i vitt. Taket är täckt med kopparplåt.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A och B

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter A och B är belägna norr om kyrkogården och gränsar till kyrkogårdsmuren åt väster och öster, kyrkan åt söder samt kvarter G och I åt norr. Kvarteret A är uppdelat i tre delar. Längs med kyrkogårdsmuren finns en smal gräsbevuxen del som skiljs åt från den resterande delen som även den är gräsbevuxen och som med en häck av spirea delas upp i två delar. Kvarter B är liksom kvarter A gräsbevuxet och uppdelat i två delar, en smal del längst i öster som skiljs av från resten av kvarteret med en spireahäck.

GRAVVÅRDSTYPER

Gravvårdarna är från sent 1800-tal fram till 2000-talet. En stor del är från 1910-talet och 1960 - 1990-talen. Det tidiga 1900-talets gravstenar är främst högresta gravvårdar i diabas. 1900-talets andra hälft domineras av lägre, rektangulära gravstenar huggna i diabas, grå eller röd granit. Det innebär att kvarteret ger ett blandat intryck med gravstenar i olika material, färger och form. Bland speciella gravvårdar finns exempelvis en gravsten huggen i diabas formad som en avhuggen trädstam, två gjutna vitfärgade järnkors med dekor av murgrönsslingor samt en röd kalkstensvård rest över kontraktsposten och kyrkoherden Knut Holm. Orter, titlar och psalmhänvisningar är vanliga. Bland titlar finns exempelvis, timmerhandlare, boskapshandlare, banvakten, linjemästaren, direktor, folkskollärare och f d trafikbiträdet.

Kvarter A och B är placerade inom den ursprungliga kyrkogårdens nordvästra del. Blandningen är stor när det gäller gravvårdar från olika tidsperioder samt olika form och material.

Högresta monumentala gravvårdar huggna i diabas som är från 1900-talets början. Kvarter A/B.

Av lokalhistoriskt värde är gravvården som restes över hustrun och barnen som avled vid ett åsknedslag 1881. Kvarter A/B.

Gravvård i kvarter A/B formad som en trädstam rest över en timmerhandlare 1920.

Gjutjärnskors i kvarter A/B.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarteret ger ett blandat intryck med gravvårdar från en längre tidsperiod och då gravvårdarna är placerade i rader utan rygghäckar blir blandningen mer tydlig. Här finns gravvårdar av såväl olika material som form. Ett lokalhistoriskt värde finns genom titlarna och orterna som är mycket vanliga. Enstaka gravvårdar med lokalhistoriskt och kulturhistoriskt värde bör bevaras såsom den formad som en trädstam och järnkorsen. Kvarteret ger i övrigt möjlighet till kompletteringar eller återanvändning av befintliga gravvårdar när gravrätter går ut.

Kvarter C

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter C är beläget öster om kyrkan och gränsar förutom mot den även mot kvarter B och F samt den östra kyrkogårdsmuren. Kvarteret är rektangulärt till sin form och gräsbevuxet.

De flesta gravvårdarna är huggna i grå granit eller diabas vilket ger området en enhetlig grå/svart färgskala.

GRAVVÅRDSTYPER

De äldsta gravvårdarna är från 1800-talets mitt och kvarteret har använts kontinuerligt vilket innebär att variationen mellan formerna på gravvårdarna är stor men då den dominerande färgskalan är grå/svart på grund av att det största antalet är huggna i grå granit eller diabas uppfattar man området som enhetligt. I den östra delen finns ett stort antal gravvårdar från 1950-talet. Gruppen med gravvårdar från 1950-talet är låga rektangulära med varierande utseende på krönen, raka, trekantiga, rundade. Bland de speciella gravvårdarna finns exempelvis en järnhäll från 1851, ett gjutjärnskors från 1867 samt en avhuggen pelare i diabas. Titlar är inte så vanligt däremot är orter och psalmhänvisningar mer vanliga. Bland titlar finns t ex lokputsare, kvarnägare, bvk och kyrkovaktmästare. Ortnamn som finns är exempelvis Lindås, Mörhult och Hullingsved.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarterets karaktär präglas av den grå/svarta färgskalan som ger området ett enhetligt utseende. Vid eventuella kompletteringar bör det ske i samma färgskala.

Kvarter C beläget öster om kyrkan är rektangulärt till sin form och gräsbevuxet. De flesta gravvårdarna är huggna i grå granit eller diabas vilket ger området en enhetlig grå/svart färgskala.

Kvarter C. I östra delen finns ett stort antal gravvårdar från 1950-talet. De är låga, rektangulära och huggna i diabas.

Järnhäll från 1851 i kvarter C.

Kvarter D och E

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter D och E är belägna söder om kyrkan och gränsar i väster och syd med kyrkogårdsmuren och i öster mot kvarter F. De båda kvarteren skiljs åt från varandra genom en grusgång. Inom kvarteren har de oregelbundet placerade äldre gravplatserna bevarats och några är grustäckta och omgärdade med stenramar eller häckar. Övriga ytor är grästäckta och i kvarter D finns en gravplats som flankeras av två hängalmar. Inom kvarteren är ett flertal monumentala gravvårdarna resta över dåvarande samhällets högre skikt. Läget söder om kyrkan och längs kyrkogårdsmuren mot vägen var det bästa och ofta avsatt för s k köpegravar.

GRAVVÅRDSTYPER

Största delen av gravvårdarna inom de två kvarteren är ifrån 1920 - 40-talen. De äldsta är ifrån första delen av 1800-talet och de senaste från 1990-talet. Inom kvarteren finns flera monumentala gravvårdar och familjegravar. Några gravplatser är grustäckta och omgärdade av stenramar eller häckar. Gravvårdarna är främst huggna i diabas och grå granit men det finns även järnhällar och järnkors liksom sådana med detaljer som kors och plattor i marmor. Bland de mer speciella i kvarter D finns exempelvis en hög gravsten huggen i diabas med dekor i form av en palmkvist rest över en hemmansägare, den grustäckta gravplatsen med de två hängalmarna samt en gravvård prydd med ett kors i marmor och med en porslins-medaljong av Thorvaldsen föreställande "Natten". I kvarter E finns exempelvis en gravplats omgärdad av en stenram med stolpar av sten mellan vilka kedjor hänger, järnhällen över presten mag Nils Wieselqvist och hans hustru Ulrika Wiesel från tidigt 1800-tal liksom ytterligare en järnhäll och en enkelt utformad gravsten eller minnessten rest till minne av sju syskon 1870.

Titlar, ort och psalmhänvisningar är vanliga. Bland titlar finns förutom hemmansägare som är den vanligaste även urmakare, handlare, kyrkoherde, handlare, lägenhetsägare och lokeldare.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarter D och E har ett högt kulturhistoriskt värde genom att de oregelbundet placerade äldre gravplatserna bevarats varav några är grustäckta och omgärdade med stenramar eller häckar. Orter och titlar är vanligt förekommande på gravstenarna. Detta sammantaget ger oss en möjlighet till att visuellt uppleva det tidiga 1900-talets gravskick för de högre samhällsskikten i en mindre järnvägsort.

Det är av stor vikt att grustäckta gravplatser omgärdade med stenramar, kedjor eller häckar bevaras och underhålls.

Inom kvarter D och E har de oregelbundet placerade äldre gravplatserna bevarats och några är grustäckta och omgärdade med stenramar eller häckar.

Gravvårdarna i kvarter D och E är främst huggna i diabas och grå granit men det finns även järnhällar och järnkors liksom sådana med detaljer som kors och plattor i marmor.

Järnhäll i kvarter E från tidigt 1800-tal över presten mag Nils Wieselqvist och hans hustru Ulrika Wiesel.

Kvarter F

ALLMÅN KARAKTÄR

Kvarter F är beläget i kyrkogårdens sydöstra hörn och gränsar till kvarter C och E samt kyrkogårdsmuren i öst och söder. Gravplatserna är oregelbundet placerade och olika till sin storlek. Inom kvarteret finns även två rader med barngravar som är utmärkta med låga vita marmorkors. Kvarteret är gräsbevuxet och där växer en större hängask och två tujor som hör till gravplatser. Det finns tio gravplatser som är täckta med grus och omramade med stenramar.

GRAVVÅRDSTYPER

Gravvårdarna är främst från tiden 1920 - 1960 men det finns även ett större antal från 1880-talet. De äldsta gravvårdarna är från den tiden och de senaste från 1990-talet. Gravvårdar finns från alla årtionden mellan 1880-talet och 1990-talet vilket innebär att variationen är stor när det gäller form och material. Höga monumentala, formade som exempelvis obelisker huggna i diabas, låga, rektangulära i grå eller röd granit eller diabas. Bland mer speciella gravvårdar inom kvarteret är de resta över två generationer kopparslagare. Dessa gravvårdar är helt eller delvis formade i koppar. Titlar, orter och psalmhänvisningar är vanliga. Bland titlar finns exempelvis garvare, trafikbiträde, disponent och fanjunkare.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarter F har såväl ett kulturhistoriskt värde som lokalhistoriskt. Gravplatserna som är täckta med grus och omramade med stenramar, monumentala gravvårdar, oregelbundet placerade gravplatser visar på ett gravskick som var vanligt från 1800-talets slut ända in på 1950-talet. Lokalhistoriskt liksom konstnärligt värde har gravvårdarna över två generationers kopparslagare.

Det är önskvärt att gravplatser täckta med grus och omramade med stenramar bevaras och underhålls liksom äldre gravvårdar samt de som är resta över två generationers kopparslagare.

Gravvårdar i kvarter F finns från alla årtionden mellan 1880-talet och 1990-talet vilket innebär att variationen är stor när det gäller form och material.

Bland mer speciella gravvårdar inom kvarter F är de som rests över två generationer kopparslagare. Dessa gravvårdar är helt eller delvis formade i koppar.

Kvarter G är beläget i den sydöstra delen av det område som anlades 1929. Det är ett avlångt kvarter med familjegravar som är placerade i korta nordsydliga rader.

Gravvårdarna är låga, breda, huggna i grå granit eller diabas och ofta är de endast märkta med familjegrav och namn på mannen i familjen samt eventuell titel.

Kvarter G

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter G är beläget i den sydöstra delen av det område som anlades 1929. Det är ett avlångt kvarter med familjegravar som är placerade i korta nordsydliga rader. Längs med kvarterets kant står pelaralmar som ingår i allén. Ytan är gräsbevuxen.

GRAVVÅRDSTYPER

Gravplatserna är anlagda för familjegravar. Gravvårdarna är låga, breda, huggna i grå granit eller diabas och ofta är de endast märkta med familjegrav och namn på mannen i familjen samt eventuell titel. De äldsta är från 1930-talets mitt och de yngsta från 2000-talet med det största antalet från 1930 - 1960-talen. Titel och ort liksom psalmhänvisning är vanlig. Bland titlar finns exempelvis hemmansägare, byggnadstekniker, bryggmästare, kvarnägare och f d järnvägsarbetare.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarteret har en särskild form och är intressant genom att man här kan följa familjegravens utformning under några årtionden under 1900-talets mitt. Kvarteret bör även i framtiden användas för familjegravar önskvärt är att äldre gravvårdar återanvänds.

Kvarter H ligger i den nordöstra delen av kyrkogården som anlades 1929. Gravstenarna är placerade i nordsydliga rader med ryggarna mot rygghäckar i häckoxbär.

Ovanlig gravvård från 1950-talet i för tiden typisk design.

Kvarter H

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter H ligger i den nordöstra delen av kyrkogården som anlades 1929. Här finns den första gravstenen bevarad på sin ursprungliga plats längst bort i det nordöstra hörnet. Gravstenarna är placerade i nordsydliga rader med ryggarna mot rygghäckar i häckoxbär. Kvarteret är gräsbevuxet och det finns inga gångar markerade mellan raderna med gravar. Kvarteret har använts från 1929 och fram till slutet av 1970-talet. Längs med kvarterets västra sida står bänkar mellan pelaralmar som ingår i allén längs med den nordsydliga gången.

GRAVVÅRDSTYPER

Från 1920-talet och fram till 1960-talet är det vanligaste materialet diabas och grå granit. Efter det blir det mer vanligt med röd och grå granit. Formen är låg och växlar mellan bred och smal. Mindre hällar är också vanliga. Titlar är vanligt och här finns exempelvis tunnbindaren, f d soldaten, korgmakaren, trädgårdsmästaren, furir och diversearbetaren.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Ett från tiden välbevarat kvarter såväl till sin form med längs rygghäckar placerade gravvårdar och genom det stora antalet gravstenar som är bevarade. Här finns även den första gravsten som restes inom denna 1929 nyanlagda del av kyrkogården.

För att bevara kvarterets karaktär är det viktigt att rygghäckar bibehålls och att eventuella nya gravvårdar hålls i samma låga höjd som övriga gravvårdar inom kvarteret.

Kvarter J

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter J är beläget i den nordvästra delen av utvidgningen från 1929. Kvarteret är inte fullt utnyttjat. Raderna av gravvårdar står med ryggarna mot häckar av häckoxbär. Häckarna avslutas med en t-form vilket gör att raderna blir mer avskiljda och omramade. I kvarterets sydöstra hörn finns några familjegravar likt kvarter G. Längs med kvarterets östra sida står bänkar mellan pelaralmar som ingår i allén längs med den nordsydliga gången. Även längs med den södra sidan växer pelaralmar.

GRAVVÅRDSTYPER

Gravvårdarna är ifrån 1980-talet och fram till 2000-talet. De flesta är rektangulära och låga men det finns även smala låga men inga är högre än rygghäckarna. Stenarna är huggna i diabas, grå och röd granit samt även andra stenmaterial som labrador och marmor. Få titlar, orter och psalmhänvisningar. Bland titlarna finns t ex trafikbiträde, predikanten, sågverksägaren och lastbilsmekanikern.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Ett från tiden välbevarat kvarter såväl till sin form med längs rygghäckar placerade gravvårdar och genom det stora antalet gravstenar som är bevarade.

För att bevara kvarterens karaktär är det viktigt att rygghäckar med sin speciella form bibehålls och att eventuella nya gravvårdar hålls i samma låga höjd som övriga gravvårdar inom kvarteret. I övrigt är kvarteret relativt okänsligt för nytillskott.

Kvarter J är beläget i den nordvästra delen av utvidgningen från 1929. Längs med kvarterets östra sida står bänkar mellan pelaralmar som ingår i allén längs med den nord-sydliga gången.

Raderna av gravvårdar i kvarter I står med ryggarna mot häckar av häckoxbär. Häckarna avslutas med en T-form vilket gör att raderna blir mer avskilda och omramade.

Kvarter M och R är beläget inom den nyetablerade delen, Skogskyrkogården. Kvarter M är långsmalt och placerat inom den sydvästra delen längs med den gamla kyrkogårdsmuren.

Kvarter M och R är anlagda för kistgravar.

Gravstenarna är låga och där finns såväl liggande naturstenar som gravstenar formade som en bok.

Kvarter M och R

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter M och R är beläget inom den nyetablerade delen, Skogskyrkogården. Kvarter M är långsmalt och placerat inom den sydvästra delen längs med den gamla kyrkogårdsmuren. Det är anlagt för totalt tre rader med gravplatser. Längs med kyrkogårdsmuren är borttagna gravstenar placerade. Kvarter R är oregelbundet format och placerat mitt i området och gränsar i väster mot kvarter M. Det är anlagt för sammanlagt fjorton korta rader som är oregelbundet placerade i nordsydlig riktning. Båda kvarteren är avsedda för kistgravar. Området är beläget i en blandskog och äldre träd är bevarade liksom buskvegetation, ytan är i övrigt gräsbevuxen.

GRAVVÅRDSTYPER

Stor del av gravvårdarna är oregelbundet formade, låga, rektangulära och huggna i röd och grå granit, diabas samt andra stenmaterial. Naturstenar är också vanliga. Flera har individuella symboler som minner om något som betytt mycket för den avlidne. I kvarter M står även två smideskors.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

En för det sena 1900-talet tidstypisk utformning av en skogskyrkogård med oregelbundet placerade rader av gravvårdar.

Minneslunden i Skogskyrkogården.

Minneslunden i Skogskyrkogården.

Kvarter U

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter U är beläget i Skogskyrkogårdens nordöstra del och följer gångstigens nordöstra sida. Gravvårdarna är placerade i en rad och kvarteret är anlagt för urngravar. Gravstenarna är låga och där finns såväl liggande naturstenar som gravstenar formade som en bok.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Ett för det sena 1900-talet tidstypisk utformning av ett kvarter för urngravar. Kvarteret följer skogskantens oregelbundna form och sluter an mot i området bevarade stenar och träd.

Minneslund

ALLMÄN KARAKTÄR

Minneslunden är placerad i Skogskyrkogårdens södra del i ett oregelbundet format kvarter i blandskog. Här växer t ex tallar, björk och buskvegetation. Här finns en mindre damm, en sittplats och ett kors av trä. I en huggen sten med inskription är mässingsskyltar fastsatta med namn på några av de vars aska är begravd i minneslunden.

SAMMANFATTNING

Vislanda kyrkogård består av tre olika delar, den äldsta som är placerad runt omkring kyrkan, en del norr om denna som anlades på 1930-talet och en öster om de båda som anlades på slutet av 1990-talet. Den äldsta delen har förändrats sedan kyrkan byggdes på slutet av 1700-talet men i dess södra del finns spår av det tidiga 1900-talets gravskick kvar.

Vislanda kyrkogård kan därför visa flera steg inom en landsortskyrkogårds utveckling. Här finns såväl det tidiga 1900-talets kyrkogård med oregelbundet placerade gravplatser. Ett antal har kvar sin grustäckta yta omgärdad av en stenram. Inom denna del är de mer monumentala gravvårdarna resta över samhällets högre skikt. Gravvårdarna över samhällets övriga invånare från denna tid var ofta enkla träkors vilka idag är borta. Den norra delen av kyrkogården som anlades på 1930-talet visar gravplatser placerade i rätta rader längs med rygghäckar och gravvårdar som varit vanliga från 1930-talet fram till 1990-talet. Slutligen så finns skogskyrkogården som anlades på 1990-talets slut med urnlund, minneslund och kistgravplatser allt placerat i ett naturligt skogsparti.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Topografiska arkivet, Smålands museum, Växjö

Klipparkivet, Smålands museum, Växjö

Kyrkobyggnader i Kronoberg län.

Hammariskiöld, H. 2001 *Minnets stigar*.

Ordförklaringar

Högrest smal eller monumental gravsten

Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

Obelisk

Obelisken är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under

hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejade livsgärningen.

Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.

Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.

Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanlig från 1920-talet och några decennier framåt.

Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labradorgranit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.

Liggande natursten

Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlundar började anläggas på kyrkogårdarna.

Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.

Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.

Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.

Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.

Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.

Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hällar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.

Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.

Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärلكransar placerades ibland på kullen.

Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.

Vallmur

Mur där stensemurens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.